

The role of Waqf in Hosseinian congregations and the development of health culture in India

Mohammad Hosein Riahi*

Abstract

Considering the importance of mourning, grieving and promoting Hosseini rituals among Shiites and many Muslims throughout the world, India and the Shiites of the subcontinent in general have extensive activities and significant rites and rituals in this field and not only the Shiites, but also the Sunnis and even many followers of religions and sects in this regard, have a special interest in attending and benefiting from Hossein's mourning rituals, especially on the days of Tasu'a and Ashura. These traditions have been common in India for centuries and continue today even after centuries. The existence of moqfat and material supports and institutions supporting these traditions, which have existed since the past, have played a significant role in the holding of Hosseini rituals. Attending and participating in these traditions or rituals, according to many participants, guarantees mental and physical health for them. In addition to the fact that the presence and companionship of health professionals or doctors and as the local people say sages have also been decisive and effective in these spiritual conferences. This article aims to examine and explain the issue despite the lack of sources or writings regarding the title of the article, as far as there are signs of the subject in the available sources.

Key words: India, Imam Hussein, Waqf, Health.

* PhD in Islamic history and professor of the Department of Education, Isfahan University.
mhr.mhrmhr@yahoo.com



دور الوقف في التجمعات الحسينية وتنمية الثقافة الصحية في الهند

محمد حسين رياحي*

خلاصة

الخلاصة

نظراً لأهمية العزاء و الحزن و الترويح للشعائر الحسينية بين الشيعة و المسلمين في جميع أنحاء العالم، فإن الهند و شيعة شبه القارة الهندية بشكل عام لديهم أنشطة واسعة أو طقوس و مراسيم كبيرة في هذا المجال. و ليس الشيعة فقط، بل السنة أيضاً، و حتى العديد من أتباع الديانات و المذاهب الاخرى كذلك لهم اهتمام خاص بالحضور و الاستفادة من طقوس العزاء الحسينية، خاصة في أيام تاسوعاء و عاشوراء اذ كانت هذه التقاليد شائعة في الهند لعدة قرون و هي مستمرة حتى يومنا هذا. إن وجود الأوقاف و الدعم المادي و المؤسسات الداعمة لهذه التقاليد و التي كانت موجودة منذ القدم، لعبت دوراً كراعٍ مالي في إقامة الشعائر الحسينية. بحسب اعتقاد العديد من المشاركين فإن التواجد و المشاركة في هذه التقاليد أو الطقوس سيضمن لهم صحتهم النفسية و الجسدية بالإضافة إلى ذلك و كما يقول الحكماء و الأطباء المحليون ، فإن حضور و مشاركة المتخصصين في الصحة أو الأطباء كان أيضاً مؤثراً و فعالاً في هذه التجمعات الروحية. يهدف هذا المقال إلى دراسة الموضوع و شرحه بقدر ما توجد دلائل على الموضوع في المصادر المتوفرة، رغم قلة المصادر أو الكتابات التي تتعلق بعنوان المقال.

الكلمات المفتاحية: الهند، الامام الحسين عليه السلام، الوقف، الصحة.

* دكتوراه في التاريخ الإسلامي وأستاذ في قسم المعارف لجامعة أصفهان
mhr.mhrmhr@yahoo.com

نقش وقف در محافل حسینی(علیه السلام) و توسعه فرهنگ سلامت در هندوستان

محمدحسین ریاحی*



چکیده

با توجه به اهمیت عزاداری، سوگواری و ترویج شعائر حسینی علیه السلام در میان شیعیان و بلکه مسلمانان در سرتاسر گیتی، هند و به طور کلی شیعیان شبه قاره در این زمینه فعالیت‌های گسترده و یا آئین‌ها و رسومات قابل توجهی دارند. و نه تنها اهل تشیع بلکه اهل سنت و حتی بسیاری از پیروان ادیان و مذاهب در این راستا در حضور و بهره‌گیری از آئین‌های سوگ حسینی علیه السلام خاصه روزهای تاسوعا و عاشورا اهتمام خاصی دارند. این سنت‌ها از سده‌های پیش در هندوستان رایج بوده و امروزه نیز پس از گذشت قرن‌ها با شور و حال خاصی ادامه دارد.

وجود موقوفات و پشتوانه‌های مادی و نهاد‌های حامی این سنت‌ها هم که از گذشته تاکنون وجود داشته است به عنوان حامی مالی در برگزاری آئین‌های حسینی علیه السلام نقش داشته است.

حضور و مشارکت در این سنت‌ها یا آئین‌ها به اعتقاد بسیاری از شرکت‌کنندگان باعث تضمین سلامتی روحی و جسمی برای آنان می‌گردد. علاوه بر این که حضور و همراهی متخصصان سلامت و یا پزشکان و به قول مردم محلی حکماء و اطباء نیز در این همایش‌های معنوی تعیین‌کننده و مؤثر بوده است.

این نوشتار بر آن است تا علیرغم قلت منابع و یا نوشته‌ها در خصوص عنوان مقاله، تا آنجا که نشانه‌هایی از موضوع در منابع و مآخذ موجود وجود دارد به بررسی و تبیین مسئله بپردازد.

واژگان کلیدی: هند، امام حسین علیه السلام، وقف، سلامت

*. دکتری تاریخ اسلام و استاد گروه معارف دانشگاه اصفهان
mhr.mhrmhr@yahoo.com



مقدمه

هند سرزمینی بزرگ و پهناور با مساحتی ۳/۲۸۷/۰۰۰ کیلومتر مربع و جمعیتی نزدیک به یک میلیارد و چهارصد میلیون نفر است. (برازش، ۱۳۸۸: ۹۲) اگرچه در طول کمتر از یکصد سال گذشته بر اثر نقشه‌های استعماری بریتانیا و برخی قدرتهای غربی، شبه قاره تجزیه گردید و قدرت قابل توجه مسلمانان با جدایی پاکستان و بنگلادش رو به افول نهاد اما امروزه نیز هنوز آثار متعدد و قابل اعتنای مسلمانان در این کشور وسیع، کاملاً ملموس و مشهود است. (ریاحی، ۱۴۰۰: ۵۰)

یکی از مهم‌ترین شعائر، آئین‌ها و آداب رایج در گذشته و حال هندوستان، برگزای مراسم مربوط به شعائر حسینی علیهم‌السلام به‌ویژه در ماه‌های محرم و صفر از جمله روزهای تاسوعا، عاشورا و اربعین است. (شهرستانی، ۱۴۰۲: ۳۳۳؛ مصاحبه نگارنده با آقای اقتدار) وجود حسینی‌ها یا حسین باره‌ها که اطلاق امام‌باره نیز بر آنها می‌شود به عنوان کانونی مهم و تأثیر گذار در امور مربوط به شعائر حسینی علیهم‌السلام و در کنار آن برخی تکیا، مساجد و محافل مسلمانان به ویژه شیعیان نقش اساسی در این آئین‌ها دارد. (جان نورمن هالیستر، ۱۳۷۳: ۱۸۷-۱۹۲)

این مسئله یعنی برگزاری مجالس و محافل حسینی علیهم‌السلام معطوف به یک یا چند نقطه نیست بلکه در این قلمرو با اقالیم و تنوع نژادی، زبانی و دینی چه در شمال یا جنوب و یا شرق و غرب آن، شعائر مذکور برپا می‌گردد و دامنه این یادمان‌ها و سوگواری‌ها نه تنها شیعیان که صاحبان اصلی و دبستانگان ذاتی سیدالشهداء علیهم‌السلام را دربر می‌گیرد بلکه بسیاری از مذاهب و جوامع اهل سنت و یا ادیان و مذاهبی مانند بودائی‌ان، سیک‌ها و گروه‌هایی از هندوها را شامل می‌شود. (مصاحبه نویسنده با آقای اقتدار)

آنچه از بررسی و پژوهش‌های تاریخی به دست می‌آید از همان سده‌های نخستین هجری، حضور شیعیان در هند به ویژه ایالت‌های غربی آن مانند سند محسوس بوده که بعدها با گسترش اسلام، گروه‌های شیعه در سایر مناطق هند نفوذ کردند (یاری، ۱۳۸۸: ۸۷) و حتی دارای موقعیت و جایگاه قابل توجهی گردیدند که از جمله می‌توان به کشمیر، دکن، دهلی، لکهنو، پنجاب و حتی بنگال نیز اشاره نمود. (اعظم لطفی؛ حسینی اشکوری، ۱۳۹۳، ج ۳: ۶۴-۶۸)

همراه با این مسئله یعنی گسترش تشیع، رشد سریع و قابل توجه آداب و آئین‌های

مذهبی به ویژه ایام تعزیت یا میلاد محسوس بود و بزرگداشت چهارده معصوم علیهم‌السلام از جمله سوگواری امام حسین علیه‌السلام در صدر این شعائر واقع شده بود که توضیح و تبیین هرکدام از آن مناطق و رخداد‌های آن احتیاج به بررسی دارد.

از آنجایی که در باب تجمیع واژه‌های منحصر به فرد موضوع همایش که مرکب از کلماتی مانند «وقف»، «امام حسین علیه‌السلام» و «سلامت» درباره هندوستان کاری دشوار بوده و هست؛ لذا منابع و متون متعددی مورد بررسی و توجه قرار گرفت تا در این موضوع (عنوان مقاله) ما را یاری‌گر باشد که البته نتایجی نیز حاصل شد.

لازم به ذکر است که برخی از مناطق و نواحی شبه قاره از جمله کشور هندوستان که در آن مجالس عزاداری و یا آئین‌های سوگواری امام حسین علیه‌السلام در آن برپا شده و می‌شود برخوردار از پشتوانه‌های مادی بوده و می‌باشد و از جمله مسائل منظوره در موقوفات یا پشتوانه‌های این گونه آئین‌ها و محافل، موضوع حفظ سلامت، صحت و یا تأمین امنیت و تندرستی در آن می‌باشد.

اهمیت مجالس و شعائر حسینی علیه‌السلام در هندوستان

هندوستان یکی از متنوع‌ترین فرهنگ‌های دنیا را دارد. تنوع فرهنگی و آداب و رسوم این کشور از جمله مهم‌ترین جاذبه‌های هند به حساب می‌آید. یکی از مناسبت‌های دینی مسلمانان به ویژه شیعیان، محرم و عاشورا است که مردم این کشور برای آن اهتمام و توجه خاصی به خرج می‌دهند و با خانه تکانی و نظافت امام‌بارها یا حسین‌بارها (حسینیه‌ها)، مساجد و برپایی تکیه‌ها و آماده‌سازی مکان‌های عزاداری به منظور برگزاری آیین بزرگداشت یاد و خاطره سید و سالار شهیدان (سیدالشهداء) و اصحابش، چند روز قبل از آغاز ماه محرم با شور و هیجان خاصی به استقبال این ایام و مناسبت‌ها می‌روند و در ماه‌های محرم و صفر و به ویژه دهه عاشورا با علاقه وصف ناشدنی، برنامه‌های مختلف و ویژه‌ای را برگزار می‌کنند. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۲۱)

رسوماتی نیز مانند شبیه‌سازی و مراسم تعزیه‌داری شیعیان هند که از سوی اغلب مکاتب دینی و فرهنگ‌گوناگون هند در این ایام گرامی داشته می‌شود و اقوام و مذاهب مختلف چون اهل سنت و حتی غیر مسلمانان نیز در کنار شیعیان در روز عاشورا در «امام‌بارها» به عزاداری می‌پردازند. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۲۴)

مراسم عاشورا تأثیر شگرفی بر مسلمانان اهل تسنن و فرهنگ و آداب آنان گذاشته



است، به طوری که در ایام عزاداری، آنان در امام‌باره‌ها شرکت می‌کنند و با تمام وجود بر عزای سید مظلومان، اشک می‌ریزند از این رو پیوندهای اجتماعی فوق‌العاده‌ای میان برادران اهل سنت و شیعی مشاهده می‌شود و در برخی از مناطق، مراسم اهل سنت، بیشتر از شیعیان است. علاوه بر آن در بین جماعت سنیان هم مراسمی شبیه روزه امام حسین علیه السلام وجود دارد که به آن «تعزیه و یا تعزیه‌داری» می‌گویند. (مصاحبه نویسنده با آقای اقتدار) در هندوستان روزه‌خوان‌ها و مرثیه‌سراهای زیادی وجود دارند که مسلمان نیستند و پای‌بند مذاهب دیگری هستند اما ذکر امام حسین علیه السلام را افتخار خود می‌دانند چنانچه در بعضی شهرها برهنه‌ها نیز در ایام محرم و روز اربعین در مجالس عزا شرکت می‌کنند. از گذشته تا امروز بسیاری از مهاراجه‌های هند نیز در مراسم تعزیه شرکت می‌کنند. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۲۴)

شایسته ذکر است که در هندوستان نیز مانند سایر کشورها تهیه و توزیع انواع نذری در بین عزاداران حسینی علیه السلام مرسوم است. از روز اول محرم عزاداران با شربت و آب سرد پذیرایی می‌شوند. منبع توزیع آب سرد و شربت که میان مردم به یاد امام حسین علیه السلام برپا می‌کنند، «سبیل» نامیده می‌شود. در روز نهم که به یاد حضرت علی اصغر گرامی داشته می‌شود، توزیع شیر میان مردم بسیار رایج است. در روزهای تاسوعا و عاشورا مردم همراه با دیگر غذاها نذورات خود را به صورت غذایی که به نذر، حاضری و یا در روز عاشورا «فاقه‌شکنی» معروف است و شامل مقداری نان و قیمه و یا غذایی شبیه عدس پلو و حتی بعضاً آش می‌باشد در اختیار عزاداران و افراد نیازمند قرار می‌دهند.

خلاصه آن که مسلمانان هند در بخش بزرگی از مناطق ایالت اوتارپراداش هند که در دو قرن هجدهم و نوزدهم میلادی استان «اوده» نامیده می‌شود، تحت حکومت یک سلسله شیعه ایرانی اداره می‌شد، که در سال ۱۷۷۰ م. از خراسان به هند مهاجرت کرده بودند. تشیع اوده با پایتخت فرهنگی‌اش در لکنهو، حلقه اتصال میان امپراتور مغول و تشیع امروزی هند است. وزرای نواب اوده به فرمانروایی حکومت نشین خودمختار اوده رسیدند و مدعی پادشاهی شدند و تحت اشراف این خاندان بود که فرهنگ شیعه گسترش یافت. شیعیان در دهلی نو هر ساله با حضور در داخل و پیرامون مسجد شیعیان دهلی (کشمیری گیت) عزاداری کرده و پس از مراسم، نماز ظهر عاشورا را به جماعت به جای می‌آورند.

ایالت‌های مهاراشترا، آندراپراداش، بیهار و غیره و در شهرهای شمال، مرکز و جنوب هند

با برپایی مراسم عزاداری گسترده و با شکوه و تشکیل دسته‌های بزرگ سینه زنی و زنجیرزنی که «انجمن ماتمی» نام دارد، عاشورای حسینی را گرمی داشته و بار دیگر واقعه دردناک کربلا را در اذهان، زنده می‌کنند. در آن ایام، عشق به سالار شهیدان در این کشور که در آن پیروان ادیان مختلف الهی و غیرالهی حضور دارند به اوج می‌رسد.

تا سال ۱۹۷۸ م. حرکت دستجات عزاداری عاشورا در خیابان‌های هندوستان ممنوع بود، اما بعد از این سال، مردم هند اجازه یافتند تا آزادانه و به صورت دسته جمعی برای ستمی که به امام سوم شیعیان رفته است، به سوگ بنشینند.

در سال‌های اخیر تعداد قابل توجهی از شیعیان و حتی مسلمانان هند در مراسم بزرگ راهپیمایی اربعین نیز شرکت می‌کنند و این تعداد هر سال رو فزونی بوده است. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۲۵-۱۲۴)

در مناطق جنوبی هند به ویژه دکن و بمبئی نیز از گذشته تاکنون در مساجد و حسینیه ها (حسین‌باره) به ویژه در ایام محرم در برگزاری آئین‌های حسینی علیه السلام شکوهی خاص دارد. (کرمی، ۱۳۷۳: ۸۵)

بجز موضوع برگزاری ایام شهادت امام حسین علیه السلام در شبه قاره هند، روز تولد آن حضرت نیز بسیار مورد توجه است و در این راستا به‌ویژه در جهت پذیرایی و اطعام آن فرخنده میلاد نذوراتی را در نظر می‌گیرند. (مصاحبه نویسنده با آقای اقتدار)

درواقع دو روز تولد یکی میلاد امام علی علیه السلام و دیگری میلاد امام حسین علیه السلام به عنوان «علی دی» و «حسین دی» یا روز علی علیه السلام و روز حسین علیه السلام مطرح است که در مراسم و آئین‌های آن شعرخوانی یا قصیده خوانی مورد توجه است. این رسم مجری دارد و مدیریت جلسه با حضور انبوه حاضران توسط وی صورت می‌گیرد. این سنت همه‌ساله در دانشگاه معروف علیگر، همچنین شهرهایی مانند لکهنو، حیدرآباد، بمبئی و بنارس و برخی شهرها و مناطق دیگر هندوستان صورت می‌گیرد. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۳۱)

از امور دیگر چنین مجالسی از جمله محافل حسینی علیه السلام پشتوانه‌هایی دیگر جهت سلامتی، تهیه نوشیدنی برای تمام شرکت‌کنندگان؛ اعم از آب و چای و یا قهوه و شربت از جمله شربتی به نام «پان» است. لازم به ذکر است که در ایام ولادت ائمه از جمله امام علی علیه السلام و امام حسین علیه السلام جهت شادابی روحی و جسمی افراد حاضر، استفاده از بوی خوش می‌باشد به‌طوری که افرادی از میزبانان به تمام کسانی که وارد محوطه برنامه یا مراسم می‌شوند، روی لباس و پشت کف دست آنها عطر و مایع‌های خوش بو کننده می‌ریزند



تا بوی خوش ایجاد نشاط و سلامتی نماید. منابع لازم برای چنین مواردی نیز معمولاً موقوفات، نذورات و هدایا می‌باشد. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۱۳۲-۱۳۳).

پیشینه سوگواری و عزاداری امام حسین علیه السلام در هند

اگرچه تاریخ دقیقی را برای برگزاری سنت‌ها و آئین‌های عزاداری امام حسین علیه السلام در شبه قاره به ویژه هند نمی‌توان مشخص نمود اما این آئین‌ها و مراسم از قرن هفتم هجری یا سیزدهم میلادی شکوه و جلوه خاصی را به خود دیده است. برخی معتقدند اهل عرفان و صوفیان در این راستا سهم ویژه‌ای داشته‌اند به طوری که با انجام مراسمی ساده در تحقق این موضوع نقش بسزایی ایفا نموده‌اند. در این مراسم رسم حمل تعزیه برگزار می‌شد و خواجه غریب نواز در اجمیر، درگاه خواجه قطب الدین بختیار کاکلی در دهلی و نیز درگاه خواجه نظام الدین در دهلی بخشی به نام حسینیه دارد که مجالس عزاداری در آن برگزار می‌شد. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۲۷-۱۲۸)

حسینیه (امام‌باره)، درگاه و خانقاه هر سه برای عموم باز بود و هرکس می‌توانست به آنجا رفت و آمد کند. میر کمال الدین همدانی در شهر علیگر سلسله کبرویه را بنیان نهاد و عزاداری امام حسین علیه السلام را گسترش داد. سید شاه خیرات علی حسینیه‌ای بنا کرد که تا به امروز روضه به طرز ایرانی‌ها در آنجا برگزار می‌شود. صوفیان در شهرهایی که سلسله‌های خود را پایه گذاری کردند، عزاداری امام حسین علیه السلام را گسترش دادند. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۱۳۲-۱۳۳).

سلاطین دهلی نیز به روش خود به عزاداری در ایام محرم می‌پرداختند. زمانی که شمس‌الدین التتمش (سلطنت: ۶۰۷-۶۳۳ ق) قلعه گوالیار را محاصره کرد، در همان زمان محرم آغاز شد. او به منہاج سراج صاحب کتاب «طبقات ناصری» دستور داد که تا دهم محرم مجلس وعظ در شب‌ها برگزار کند. (نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند، ۱۳۹۹: ۱۲۸).

پادشاهان گورکانی یا تیموری که به سلاطین مغول هند معروفند به اهل بیت پیامبر علاقه و اعتقاد داشتند. این پادشاهان به علماء، مشایخ و سادات حق معاش می‌دادند تا آنها به فعالیت‌های خود ادامه دهند. زمان پادشاهی اکبر (۹۶۳ - ۱۰۱۴ ق) تسامح و مدارای خاصی وجود داشت به طوری که تألیف کتاب مجالس المؤمنین قاضی نورالله شوشتری

نشانه چنین فضایی است. در احکام عالمگیری اورنگ زیب وصیت به خوش رفتاری با سادات شده است. و در زمان سلطنت وی بسیاری از امرای دولت تیموری شیعه مذهب بودند. (اطهررضوی، ۱۳۷۶، ج ۱: ۳۲۰-۳۵۵)

مناطق جنوبی هند چون دکن نیز حتی قبل از استقرار قطب شاهیان نیز شاهد ترویج فرهنگ شیعی و عاشورایی بوده است و این سیر از قرن هفتم تا سده یازدهم و به‌ویژه دوران حضور میر محمد مؤمن استرآبادی شکوه خاصی را تجربه کرده است. این موضوع در آن منطقه حتی با افول قطب شاهیان و استقرار قوای اورنگ زیب در دکن تضعیف نشد به‌طوری که پادشاه مغولی هند برخی از نشانه‌های اهل بیت علیهم‌السلام را به سادات داد و حق معاش پرداخت و دارالشفای حیدرآباد نیز رونق داشت. (قادری، ۱۳۸۶: ۱۱۵-۱۱۷)

دو نقطه قابل اعتنا (دکن و لکهنو) در موضوع وقف، سلامت و مجالس حسینی علیهم‌السلام

دو مرکز و نقطه مهم و تعیین کننده در ایام سوگواری حسینی علیهم‌السلام از گذشته تاکنون در هندوستان که معمولاً بهره‌مند از موقوفات و دارای امکاناتی جهت حفظ صحت و سلامتی و برخوردار از شیوه‌های لازم در این راستا بوده است یکی دکن در جنوب هندوستان و دیگری لکهنو در ایالت اوتپراداش در شمال این کشور بوده است.

دکن یا جنوب هند به‌ویژه تعدادی از مراکز جمعیتی آن از جمله حیدرآباد، در زمینه ایجاد پایگاه های حسینی علیهم‌السلام که عاشورخانه (عاشوراخانه) نامیده می‌شد بناهایی احداث و به وجود آمد. حتی قبل از روی کار آمدن سلسله قطب شاهیان (یعنی از اوائل قرن دهم تا اواخر قرن یازدهم هجری)، وجود سادات و شخصیت‌های منتسب به شیعه به ترویج فرهنگ ائمه اطهار علیهم‌السلام از جمله امام حسین علیهم‌السلام پرداختند و این موضوع با مهاجرت ایرانیان به آن سرزمین گسترش بیشتری یافت. شخصیتی مانند سید محمد حسینی (گیسو دراز) که پادشاه سلسله بهمنی یعنی سلطان محمد دوم (سلطنت: ۷۸۹ - ۸۰۰ ق) به او ارادتی خاص داشت. (معصومی، ۱۳۸۹: ۱۸۱-۱۸۵) موفق به ایجاد زمینه‌هایی مناسب در جهت ترویج فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام به ویژه شعائر حسینی علیهم‌السلام گردید.

از جمله مهم‌ترین این مراکز یعنی عاشورخانه‌ها که ویژه و یا مختص به آئین‌های حسینی علیهم‌السلام و بزرگداشت شعائر آن مانند مدایح، مراثی و خطبه‌خوانی و رسومات تعزیتی بود شکل قابل توجهی گرفت.

پس از تأسیس برخی عاشورخانه‌ها به‌ویژه بعد از تأسیس شهر حیدرآباد در سال ۱۰۰۱ ق،



موجب و امکانات خاصی به جهت حفظ و حمایت این گونه مراکز از سوی بزرگان و مردم صورت گرفت. در اواخر قرن دهم و اوایل قرن یازدهم هجری که شهر حیدرآباد بنیان گذاشته شد نقش حاکمان قطبشاهی (۹۰۱ - ۱۰۹۸ ق) به خصوص محمدقلی قطبشاه (سلطنت: ۹۸۸ - ۱۰۲۰ ق) و نیز میر محمد مؤمن استرآبادی (۹۶۰ - ۱۰۳۴ ق) عالم فاضل و سیاستمدار شیعی در برگزاری مراسم و ایجاد پشتوانه‌های مالی و موقوفات و بنیان مریض‌خانه یا دارالشفاء در این رابطه قابل توجه بوده است. (صادقی علوی، ۱۳۹۶: ۱۱۹-۱۲۰) شهر حیدرآباد که شهری جدیدالتأسیس به حساب می‌آید بر مبنای فرهنگ علوی و با تعدادی عاشورخانه (عاشوراخانه) در صدد تأمین امکانات از جمله فضاهای مطلوب سلامت به‌ویژه در ایام خاص مربوط به محرم بود. (قادری، ۱۳۸۶: ۱۲۲ و ۱۴۸)

بجز حیدرآباد یا مرکز ایالت دکن که در جنوب هند قرار گرفته است یکی از مناطق شمال هند نیز در این (وقف، سلامت و شعائر حسینی) قابل اعتنا است و آن ایالت اوده یا اود که امروزه به‌عنوان ایالت اوتارپرداش خوانده می‌شود و مرکز آن شهر لکهنو می‌باشد. اود با مرکزیت لکهنو از مهم‌ترین مراکز تشیع در شبه قاره هند است. پس از ضعف و زوال دولت گورکانی و قدرت گرفتن نوابان که از سادات موسوی (میر محمد امین موسوی) بودند، حاکمان جدید در تحقق ارزش‌های شیعی و فرهنگ ایرانی - اسلامی در آن منطقه کوشیدند. (خوان ریکاردوکل، ۱۳۹۷: ۸۰-۸۱)

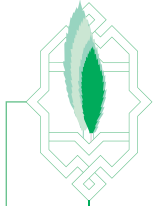
از زمان حکومت آصف‌الدوله (۱۱۸۹ - ۱۲۱۲ ق) و پس از آن لکهنو به یک موقعیت خاص و استقلال دست یافت. در ایام حاکمیت نوابان شیعه (۱۱۳۴ - ۱۲۷۳ ق) موقعیت علما و شخصیت‌های مذهبی تشیع تقویت، و از جمله مراکز مهم که دارای پشتوانه‌های مالی گردید آثار و مراکزی مانند امام‌بارها (حسین بارها) بود. (خوان ریکاردوکل، ۱۳۹۷: ۱۸۱-۱۸۶).

مجموعه بناهای متشکل از امام‌باره آصف‌الدوله دارای تشکیلاتی موسع و قابل توجه بود که مهم‌ترین اهداف آن برگزاری مراسم یا آئین‌های حسینی علیه السلام به‌ویژه در ایام محرم و خاصه روزهای سوگواری مانند تاسوعا و عاشورا بود که هنوز این شکوه در آثار معماری امام‌باره آصف‌الدوله دیده می‌شود. موقوفات و پشتوانه‌ها صرفاً در راستای تأمین نذورات نیست بلکه رسیدگی به صحت و مسئله مراقبت هم مهم و مطرح است. (خوان ریکاردوکل، ۱۳۹۷: ۱۸۱-۱۸۶).

مکتب پزشکی لکهنو از خاندان‌هایی چون خاندان عزیزی از برجسته‌ترین آنها است که

در راستای تعلیمات صحی و پزشکی در لکهنو نقش عمده‌ای را داشته‌اند و پشتوانه‌ها یا اوقاف نیز در این جهت مثمر ثمر بوده است. (علوی، ۱۳۹۶: ۳۹۳)

در گذشته و در آنجا نیز شفاخانه‌ها و دواخانه‌ها از ثمرات گسترش ارزش‌های معنوی و در پرتو موقوفات خصوصاً در این ایام (سوگواری و تعزیت حسینی علیه السلام) کارساز و قابل توجه بوده است که اکنون نیز ثمرات آن ملموس و مشهود است.



نتیجه گیری

- سرزمین پهناور هند با دارا بودن جمعیتی بسیار و برخورداری از رتبهٔ دوم نفوس در جهان دارای تنوع قومی، نژادی و مذهبی فوق‌العاده می‌باشد که در این بین سهم مسلمانان به عنوان بخش مهم و شیعیان به عنوان اقلیتی قابل توجه مطرح است.

- برگزاری آئین‌ها و آداب مذهبی در بین گروه‌های جمعیتی هندوستان بخش مهمی از فرهنگ این سرزمین را شکل می‌دهد که از برجسته‌ترین آنها سوگواری و تعزیت امام حسین علیه السلام می‌باشد.

- بجز ایام محرم و صفر و رسومات قابل توجه تاسوعا و عاشورا، خصوصاً عاشورا که تمام سرزمین هند در آن روز تعطیل رسمی است، در برخی مواقع از جمله میلاد امام حسین علیه السلام نیز جشن‌هایی برپا می‌شود که آن نیز دارای پشتوانه‌های مالی و موقوفاتی برای شادابی و صحت بدین مناسبت برقرار است.

- در بسیاری از ایالات یا مناطق هند در راستای تقویت شعائر حسینی به‌ویژه توسط شیعیان و از گذشته تا به حال موقوفاتی منظور شده که خصوصاً در جهت مجالس موضوع سلامت و تندرستی و حضور متخصصان و اطباء منظور شده است.

- علاوه بر منظور کردن سلامت جسمی و اهتمام بدان در چنین ایامی، حاضرین و سوگواران، این‌گونه رسومات و آئین‌ها را نیز در سلامتی روحی خود بسیار مؤثر و مفید می‌دانند به‌طوری که به تقویت روحیه خود با شرکت در چنین مجالس اعتقاد راسخ دارند.

- دو منطقه اوتاپرداش (لکهنو) و دکن (حیدرآباد) از حیث تاریخی در موضوع فرهنگ حسینی؟، وقف و سلامت دارای پیشینه و اهمیت فوق‌العاده می‌باشند.

کتاب‌نامه

- اطهر رضوی، سید عباس (۱۳۷۶). *شیعه در هند*، ج ۱، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- اعظم لطفی، فرزانه؛ حسینی اشکوری، سید صادق (۱۳۹۳). *مجموعه مقالات همایش بین‌المللی میراث مشترک ایران و هند*، ج ۳، قم: مجمع ذخائر اسلامی.
- برازش، محمود (۱۳۸۸). *آشنایی با کشورهای جهان (هند)*، چاپ دوم، تهران: آفتاب هشتم.
- جان نورمن هالیستر (۱۳۷۳). *تشیع در هند*، ترجمه: آرمیدخت مشایخ فریدنی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- خوان ریکاردوکل (۱۳۹۷). *ریشه‌های تشیع در شمال هند در ایران و عراق (حکومت اود)*، ترجمه: مهرداد رمضان نیا، قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب.
- ریاحی، محمدحسین (۱۴۰۰). *تاریخ نگاری محلی اسلامی - ایرانی در شبه قاره هند*، چاپ سوم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- شهرستانی (۱۴۰۲ق). *تاریخچه عزاداری حسینی علیه السلام*، اصفهان: انتشارات حسینییه عمادزاده.
- صادقی علوی، محمود (۱۳۹۶). *تاریخ اسلام در شبه قاره هند (از آغاز ورود مسلمانان تا پایان حکومت گورکانیان)*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- علوی، سیما (۱۳۹۶). *پژوهشی و اسلام در هند مستعمره*، ترجمه: قربان بهزادیان، تهران: پژوهشگاه تاریخ اسلام.
- قادری، سید محی‌الدین (۱۳۸۶). *میر محمد مؤمن استرآبادی (مروج تشیع در جنوب هند)*، ترجمه: عون علی جاوری، قم: نشر مورخ.
- کرمی، مجتبی (۱۳۷۳). *نگاهی به تاریخ حیدرآباد دکن*، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه.
- معصومی، محسن (۱۳۸۹). *فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی*، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند (۱۳۹۹). *هند در آیین فرهنگ*، تهران: سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و مؤسسه بین‌المللی الهدی.
- یاری، سیاوش (۱۳۸۸). *تاریخ اسلام در هند (از آغاز تا قرن پنجم هجری قمری)*، قم: نشر ادیان.
- مصاحبه نگارنده با آقای اقتدار حسین (از کشور هندوستان) دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد - جامعة المصطفی العالمیه اصفهان در تاریخ ۱۴۰۱/۵/۲۸.